

Т.Г. Затонацька, канд. фіз.-мат. наук, доц.

ВПЛИВ ПОДАТКОВИХ НОВАЦІЙ ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ НА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В КРАЇНІ

В статті досліджено сучасний стан інвестиційного клімату та розглянуто можливості його покращення під впливом нових податкових новацій

The article investigates the current state of investment climate and discusses the possibilities of its improvement under the influence of new tax innovations.

Ключові слова: інвестиційний клімат, податкова система, Податковий кодекс, податкові пільги.

Keywords: investment climate, tax system, tax code, tax concessions.

Для забезпечення соціально-економічного розвитку країни та стабілізації економічних процесів необхідна обґрунтована державна інвестиційна політика, яка створюватиме сприятливий інвестиційний клімат та забезпечуватиме певний рівень упровадження інновацій.

Одним із вагомих інструментів активізації інвестиційних процесів є податкові важелі. Рішення щодо податкового стимулювання інвестиційних процесів приймаються залежно від обраних у країні пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку та реалізуються з урахуванням існуючих бюджетних обмежень.

Питанням дослідження різних аспектів впливу податкових важелів на стимулювання інвестиційної діяльності присвячено праці таких українських учених, як В. Геєць, Т. Єфименко, В. Зятковський, Ю. Іванов, І. Луніна, В. Опарін, А. Соколовська та інші.

Практика макроекономічних рішень постійно вимагає створення інструментарію, що дасть змогу з достатнім ступенем імовірності оцінювати ефективність податкової політики держави в контексті її впливу на рівень ділової активності й економічний розвиток країни. З допомогою вибору стратегічних напрямів податкової політики, рівня податкових ставок, видів і розміру податкових пільг держава здійснює регулювання економіки.

Актуальною є проблема створення такої податкової системи, яка сприятиме економічному зростанню, а саме стимулюватиме інвестиційні процеси у країні.

Власні інвестиційні ресурси української економіки є недостатніми для забезпечення необхідної трансформації економіки, тому на сучасному етапі Україні потрібне залучення іноземного капіталу.

Перш ніж приймати будь-яке інвестиційне рішення, інвестори проводять дослідження складових інвестиційного клімату, а саме тих його позицій, які можуть істотно вплинути на певний бізнес. Податкова політика країни є також вагомим елементом економічної складової інвестиційного клімату, якому завжди відводять особливе місце, оскільки він впливає на прибутки інвесторів.

У багатьох наукових і фахових джерелах інвестиційний клімат визначається як сукупність політичних, правових, економічних, соціальних і економічних чинників. Як правило, науковці й фахівці акцентують увагу саме на розробці методик оцінювання інвестиційної привабливості економіки країни, окремих її галузей та інвестиційного клімату з метою обґрунтування доцільності й ефективності залучення інвестицій.

Слід зазначити, що саме пріоритетні напрями державної інвестиційної політики впливають на формування інвестиційного клімату та стимулювання інвестиційних процесів у певному напрямі.

В Указі Президента України "Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку" від 08.09.2010 № 895/2010 у пріоритетних напрямках державної інвестиційної політики визначено такі проекти: "Нова енергія", "Нова якість життя", "Нова інфраструктура", "Олімпійська надія — 2022".

Саме ці напрями на сьогодні є базовими, й на їх основі по-новому формуються складові державної інвестиційної політики.

Економічний розвиток країн світу характеризується нерівномірним розподілом інвестиційних ресурсів, що зумовлює існування в певних країнах надлишку, а в інших дефіциту інвестиційних коштів. На потенційних інвесторів впливає оцінка інвестиційної привабливості країни на основі рейтингів (більшість із них не спроможні проводити власні детальні дослідження), що формуються міжнародними фінансовими організаціями й інституціями. В умовах економічної глобалізації дедалі більшого значення набувають загальносвітові рейтинги (індекси), які спрямовані на порівняльну оцінку розвитку державного управління й економіки, поширення корупції або новітніх технологій у країнах світу. Світові рейтинги формують сприйняття країни міжнародною спільнотою та можуть слугувати важливим індикатором для іноземних інвесторів. Метою таких досліджень є оцінка економічної й інвестиційної конкурентоспроможності. Найвпливовішими є рейтинги таких агенцій: "World Economic Forum", "Heritage Foundations", "Transparency International", "Foreign Policy", UNCTAD, "Moody's Investors Service Inc.", "Standard and Poor's Corporation", "Fitch Ratings LTD", "Euromoney", "Economic Intelligence Union".

У національній економіці існує ряд перешкод, які можуть обмежувати інвестиції й ефективний попит на них. На думку експертів Світового банку, основними перешкодами для підвищення привабливості в очах як іноземних, так і внутрішніх інвесторів є обтяжливі регуляторні процедури, зокрема:

- складність адміністрування податків;
- кількість і складність отримання дозволів;
- технічне регулювання (сертифікація і стандартизація);
- перевірки органів державного нагляду.

Слід зазначити, що за показником "захист прав інвесторів" Україна в дослідженні МФК "Ведення бізнесу — 2010" посіла 109-е місце (в минулому році — 143-є місце), поліпшивши свою позицію на 34 пункти. На позитивну зміну показника вплинуло

прийняття Закону України "Про акціонерні товариства" від 17.09.2008 № 514-VI, який визначив порядок створення, діяльності, припинення, виділу акціонерних товариств, їх правовий статус, права та обов'язки акціонерів тощо.

Загалом за результатами проведеного дослідження "Ведення бізнесу — 2010" Україна посіла 142-е місце, поліпшивши минулорічний результат на чотири позиції.

Основними показниками, які характеризують вплив податкової політики на формування інвестиційного клімату, є загальний рівень оподаткування у країні; індикатор кількості податкових платежів на рік; стабільність податкового законодавства; податкове навантаження на стандартне підприємство; витрати на виконання податкових зобов'язань.

Загальний рівень оподаткування у країні характеризується "податковим коефіцієнтом", який широко використовується в міжнародних порівняннях податкових систем та розглядається як узагальнюючий показник тих змін, що відбуваються в національній податковій системі протягом певного часу. Розраховується цей коефіцієнт як відношення суми податків, включаючи платежі до позабюджетних соціальних фондів, до ВВП. Дана методика наведена в роботі [1].

Станом на 2007 р. податковий коефіцієнт в Україні (37,6 %) був більшим, ніж у Латвії (30,5 %), Литві (29,9 %), Польщі (34,8 %), Словаччині (29,4 %), Чехії (36,9 %), та меншим, ніж у Словенії (38,2 %) та Угорщині (39,8 %) [2]. Тобто на постсоціалістичному просторі Україна за цим показником не приваблює інвестора. У 2008 р. він ще підвищився — до 39,15 %, але у 2009-му його значення повернулося на рівень 2007 р. - 37,24 %.

Індикатор кількості податкових платежів на рік в Україні становить 99 (2009 р.). Він розраховується шляхом множення кількості податків і відрахувань на частоту платежів, причому податки в дослідженні тлумачаться широко — як обов'язкові платежі, що не повертаються уряду, а частота платежів включає як авансові, так і регулярні платежі [3]. Для порівняння: в Білорусі цей показник становить 112, у Грузії — 30, Латвії — 7, Російській Федерації — 22, Польщі — 40, Чехії — 12.

Згідно з дослідженням "Paying Taxes", опублікованим Світовим банком, за сплатою податків Україна визнана однією з найскладніших країн із 183-х досліджуваних. Визначено, що середнє вітчизняне підприємство повинне сплатити 147 податкових платежів протягом року, що потребує 736 годин на рік, щоб дотриматися податкового законодавства. Існують відмінності між податковими й фінансовими правилами ведення бухгалтерського обліку. Підприємства готують окремо фінансову й податкову звітність, що забирає дуже багато часу.

Складність української податкової системи негативно впливає на діяльність підприємств, особливо малих. Адже загальний податковий тягар складається не лише з податків, відрахувань чи платежів, а й із часу й витрат на відповідних працівників. Чим менші доходи підприємства, тим більше воно страждає від податкового тягара. Фактичні витрати, пов'язані зі сплатою податків, є більшими у великих підприємств,

проте відносна вартість дотримання податкового законодавства є набагато більшою для малих підприємств.

Саме цей показник значно погіршує загальну характеристику інвестиційного клімату в Україні.

Не сприяла його поліпшенню й нестабільність податкового законодавства, яке перебувало у процесі перманентних змін.

На початку 1990-х рр. із метою залучення іноземних інвестицій надавалися пільги підприємствам з іноземними інвестиціями, тому грошові потоки з України спрямовувалися в офшори та поверталися у країну як іноземні інвестиції. На жаль, ці пільги не сприяли заохоченню великих іноземних інвестицій у вигляді новітніх технологій. Вони були скасовані, й оподаткування іноземних і вітчизняних інвестицій до теперішнього часу здійснюється на рівних умовах. З 1998 р. в Україні створюються спеціальні економічні зони, пільги для яких були скасовані у 2005 р. Певною мірою поліпшенню інвестиційного клімату сприяло зниження у 2004 р. ставки податку на прибуток підприємств з 30 % до 25 %, що, за підрахунками фахівців Міністерства фінансів України, дало змогу збільшити майже на 2 млрд грн [4] суму коштів, які залишаються в розпорядженні товаровиробників. Однак додаткові кошти не стали джерелом розвитку підприємств: у 2004—2005 рр. інвестиції в основний капітал за рахунок власних коштів суб'єктів господарювання зменшилися з 61,4 % до 57,4 % загального обсягу інвестицій (це відбувалося на тлі загального зниження темпів зростання інвестицій у основний капітал із 148,4 % у 2004-му до 123 % у 2005 р.) [5].

Податкове навантаження на стандартне підприємство в Україні, розраховане за методикою дослідницької групи "Ведення бізнесу", становить 58,4 %. Цей показник розраховується для міжнародних порівнянь умов ведення бізнесу в різних країнах та свідчить про те, що за критерієм загальної податкової ставки в Україні такі умови є кращими, ніж у Білорусі, де цей показник удвічі вищий (117,5 %), Таджикистані (85,5 %), Узбекистані (90,6 %), але гіршими, ніж у Латвії (33,0 %), Литві (46,4 %), Молдові (42,1 %), Росії (48,7 %) тощо [1].

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що в цілому податки поки негативно впливають на формування інвестиційного клімату в Україні. Тому для його поліпшення необхідне подальше реформування податкової системи в напрямі її спрощення й адаптації до стандартів ЄС.

Розглянемо детальніше податкові важелі формування сприятливого інвестиційного клімату у країні й заохочення внутрішніх приватних та іноземних інвестицій.

До податкових важелів, які можуть заохочувати іноземних і вітчизняних інвесторів, включаємо податкові ставки й податкові пільги. Не будемо розглядати всі існуючі податкові ставки, оскільки це не має сенсу для даного дослідження, а сконцентруємо увагу на ставці податку на прибуток підприємств.

Податок на прибуток є одним із базових податків, на який звертають увагу інвестори. Важливим ефектом цього податку є його вплив на інвестиційні рішення

платників. Підвищуючи вартість капіталу, податок на прибуток збільшує вимоги до дохідності інвестицій, яка має бути достатньою для відшкодування всіх витрат (вартості фінансування інвестицій та економічної амортизації), у т. ч. податків, пов'язаних із цією інвестицією. Оскільки податок на прибуток корпорацій вносить викривлення в інвестиційні рішення платників, постає потреба в нейтралізації його негативного впливу. Це можливо або шляхом надання інвестиційних податкових пільг (інвестиційної податкової знижки чи інвестиційного податкового кредиту), або з допомогою прискореної амортизації, що впливає на податкові зобов'язання [6]. На сьогодні розмір податкової ставки на прибуток становить 25 % та є більшим, ніж у таких країнах пострадянського простору, як Російська Федерація (20 %), Латвія (15 %), Литва (15 %), Білорусь (24 %), Грузія (20 %). Отже, підвищення конкурентоспроможності України в боротьбі за мобільні фактори виробництва вимагає подальшого зниження ставки податку. Хоча деякі вчені й фахівці зазначають, що зменшення податкової ставки за таких умов істотно не вплине на рішення інвесторів, а тільки збільшить дефіцит бюджету.

Важливим інструментом податкової політики щодо заохочення інвесторів є податкові пільги. З допомогою цього інструменту держава спрямовує інвестиційні потоки в тому напрямі, який вважає пріоритетним. Водночас податкові пільги не є ідеальним інструментом стимулювання інвестиційної активності. Так, І. Луніна, посилаючись на С. Корена, зауважує, що податкове стимулювання інвестицій породжує ланцюг інвестицій і тому може призводити до надмірної капіталізації; створює заінтересованість у реалізації довгострокових, а не короткострокових проектів; більшою мірою заохочує інвестиції у "старі" галузі порівняно з інновативними, які на початкових етапах не приносять прибутку [7].

До податкових інструментів стимулювання інвестиційних процесів зараховують інвестиційний податковий кредит, податкову інвестиційну знижку, прискорену амортизацію.

Що стосується інвестиційних податкових пільг в Україні, то з липня 1997 р. підприємства з іноземними інвестиціями втратили пільги у вигляді податкових канікул терміном на 5 років.

Як уже зазначалося, в Україні широко практикувалося також надання преференції суб'єктам підприємницької діяльності, які функціонують у спеціальних (вільних) економічних зонах (СЕЗ) і на територіях пріоритетного розвитку. Більшість відповідних зон були створені в період 1998-2000 рр.

Недоліки, які виникли у процесі функціонування СЕЗ, породжують сумніви в ефективності великої низки пільг, що їм надавалися, та взагалі в доцільності створення цих зон.

Із 31 березня 2005 р. було скасовано податкові пільги для спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, що значно збільшило дохідну частину бюджету.

На сьогодні інвестиційні податкові пільги існують для технопарків.

Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2005 рік" та деяких інших законодавчих актів України" від 25.03.2005 № 2505-IV було скасовано 87 кодів пільг, припинено дію законів України, за якими надавалися пільги щодо податків і зборів для стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків, їх учасників, дочірніх і спільних підприємств [8].

З 1 лютого 2006 р. набрав чинності новий Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків", спрямований на створення системи надання технопаркам державної підтримки, який реалізується через механізм цільового субсидювання їх проектів. У законодавстві передбачено, що технопарки, їх учасники та спільні підприємства у процесі реалізації проектів технопарків застосовують прискорену амортизацію (норма прискореної амортизації основних фондів 3-ї та 4-ї груп — 20 %), а розрахунки за експортно-імпортними операціями, які здійснюються відповідно до проектів технопарків, можуть проводитися протягом 150-ти календарних днів. На сьогодні в Україні діють 16 технопарків.

У цілому аналіз бюджетно-податкового регулювання розвитку промисловості в Україні у 2001—2009 рр. свідчить, що державі не вдалося досягти значних позитивних результатів та кардинально змінити становище як щодо відчутного зростання ефективності діяльності підприємств, так і стосовно поліпшення структури виробництва. Для державної політики характерна відсутність чітко визначених довгострокових пріоритетів розвитку галузей промисловості, які потребують підтримки, та методів її реалізації. В аналізованому періоді бюджетно-податкова політика кардинально змінювалася — від широкомасштабної політики прямого фінансування та надання численних пільг до зниження обсягу державних інвестицій та скасування більшості преференцій [5].

Розв'язуючи проблему підвищення власного інвестиційного потенціалу, треба враховувати, що конкуренти України в залученні світових інвестиційних потоків постійно дбають про зростання своєї інвестиційної привабливості, створюючи особливі режими для іноземних інвестицій та надаючи пільгові умови для підприємницької діяльності [9]. Приклади деяких із них наведено в табл. 1.

Повертаючись до податкової політики в Україні, слід зауважити, що попри позитивні зрушення сучасна система оподаткування й далі виконує, по суті, лише фіскальну функцію. Інші завдання, пов'язані зі стимулюванням підприємницької діяльності, зайнятості, інвестицій та інновацій, розв'язуються, як правило, безсистемно та не дають помітного ефекту.

Розглянувши сучасний стан використання податкових важелів формування сприятливого інвестиційного клімату у країні й заохочення внутрішніх приватних та іноземних інвестицій, доходимо висновку про необхідність подальшого реформування податкової системи в напрямі її спрощення й адаптації до стандартів ЄС, що значно поліпшить інвестиційний клімат у країні.

Такі зміни були запропоновані в Податковому кодексі № 7101-1 від 15.11.2010, ініційованому урядом та прийнятому у другому читанні 18.11.2010 [10].

Таблиця 1. Податкові пільги щодо інвестицій у деяких країнах світу

Країна	Податкові пільги
Ірландія	Зниження податку на прибуток (до 10 %), звільнення від сплати ПДВ і мита плюс 25 % державної допомоги для компаній, що створюють нові робочі місця в галузях машинобудування й будівництва
Китай	Пільговий податковий режим у окремих районах країни для підприємств виробничої спрямованості, орієнтованих на експорт. Податкові пільги на інвестиції в інфраструктуру, захист навколишнього середовища, сільське господарство й рибальство
Чехія	Податкові канікули терміном 10 років із наступним 50-відсотковим зниженням податків ще на 5 років
Російська Федерація	Оціночно 50 % ставки мита на продукцію, що декларується як внесок до статутного фонду, плюс можливість отримання пільг на регіональні й місцеві податки (податок на майно, податок на ігорний бізнес, податок з власників транспортних засобів, земельний податок)

Джерело: Малютін О. К Концепція поліпшення інвестиційного клімату в Україні / О. К. Малютін // *Фінанси України*. — 2008. — № 11. — С. 67.

Розглянемо зміни в податковому законодавстві та проведемо оцінку впливу цих змін на формування прибутку підприємств та інвестиційний клімат в Україні.

Так, у процесі реформування податку на прибуток передбачається, що зміни в конструкції податку не нестимуть жодного фіскального навантаження, а сам податок має виконувати виключно регулятивно-стимулюючу функцію, для того щоб не стримувати розвиток виробництва.

Інвестиційно-інноваційна складова реформування цього податку забезпечуватиметься поетапним зниженням ставки податку на прибуток із 25 % до 16 %.

Запроваджено низку дієвих інструментів, що надають можливість задіяти стимулюючий потенціал податкової системи України. Серед них варто виділити такі: спеціальні податкові режими, прискорена амортизація, податкові канікули, податкові пільги.

До спеціальних податкових режимів у Податковому кодексі належать спрощена система оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва та фіксований сільськогосподарський податок. Запроваджені зміни спрямовані на стимулювання діяльності суб'єктів малого підприємництва на етапі започаткування власного бізнесу, мотивацію малих підприємств до розвитку.

В умовах реформування спрощеної системи оподаткування передбачається надання спеціальних інвестиційних пільг: запровадження на п'ять років нульової ставки податку для новоутворених суб'єктів господарювання — юридичних осіб, а також підприємств із щорічним обсягом доходів до 3 млн грн із метою залучення інвестицій у оновлення основних засобів,

створення додаткових робочих місць, збільшення обсягів виробництва продукції, робіт, послуг.

Окрім спеціальних податкових режимів у Податковому кодексі окремим напрямом стимулювання інвестиційної активності визначається виробництво й поширення енергозберігаючих технологій. Пропонується запровадити фіскальні стимули розвитку даної сфери у вигляді надання податкових пільг зі сплати податку на прибуток. Наприклад, передбачається звільнити від оподаткування 80 % прибутку підприємств, отриманого від продажу на митній території України таких видів товарів власного виробництва: устаткування, що працює на нетрадиційних і поновлюваних джерелах енергії; енергозберігаюче обладнання й матеріали, вироби, експлуатація яких забезпечує економію та раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів; засоби вимірювання, контролю й управління витратами паливно-енергетичних ресурсів; устаткування для виробництва альтернативних видів палива. Суми коштів, вивільнених у зв'язку з наданням податкової пільги, спрямовуються платником податку на збільшення обсягів виробництва.

Крім того, звільняється від оподаткування 50 % прибутку, одержаного від здійснення енергозберігаючих заходів та реалізації енергоефективних проектів підприємств, які включені до Державного реєстру підприємств, установ та організацій, що здійснюють розроблення, впровадження та використання таких заходів і проектів.

Тимчасово, до 1 січня 2020 р., звільняється від оподаткування прибуток виробників біопалива, отриманий від продажу біопалива; прибуток підприємств, одержаний ними від діяльності з одночасного виробництва електричної й теплової енергії та/або виробництва теплової енергії з використанням біологічних видів палива; прибуток підприємств, отриманий ними від господарської діяльності з видобування й використання газу (метану) вугільних родовищ.

Окрім того, передбачається запровадження на десять років звільнення від оподаткування прибутку підприємств галузей легкої промисловості (крім підприємств, які виробляють продукцію на давальницькій сировині) та суб'єктів господарської діяльності від надання готельних послуг, підприємств суднобудівної й літакобудівної промисловості, підприємств галузі електроенергетики від продажу електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії.

Удосконалено амортизаційну політику. Розширено класифікацію основних засобів у податковому обліку, передбачено 16 груп основних фондів замість 4-х у чинному законодавстві. При цьому облік балансової вартості основних засобів кожної групи вестиметься за кожним об'єктом, що входить до складу окремої групи, включаючи вартість поліпшення основних засобів, отриманих безоплатно або в оперативний лізинг (оренду), та в цілому за групою як сума балансових вартостей окремих об'єктів такої групи.

Щодо зазначених груп основних засобів запропоновано більш рівномірний розподіл вартості основних засобів за основними методами (прямолінійного, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивного, виробничого), що базуються на застосуванні термінів корисного використання.

Для окремих груп основних засобів може застосовуватися прискорена амортизація за методом прискореного зменшення залишкової вартості, який дає змогу вдвічі скоротити мінімальні терміни корисного використання основних засобів.

Із метою нарахування амортизації нематеріальних активів запроваджено класифікацію таких активів (6 груп) та встановлено строки нарахування амортизації для кожної з цих груп.

Податковий кодекс містить великий перелік позитивних податкових норм, спрямованих на стимулювання інвестиційної активності та реалізацію пріоритетів податкової політики.

Запровадження низки дієвих інструментів, які дають можливість задіяти стимулюючий потенціал податкової системи України, таких як спеціальні податкові режими, прискорена амортизація, податкові канікули, податкові пільги та значний перелік позитивних податкових норм (зниження ставок податків, спрощення обліку й адміністрування та ін.), спрямованих на стимулювання інвестиційної активності, дасть змогу істотно поліпшити інвестиційний клімат країни в цілому, тому що перелічені інструменти й норми забезпечують умови для структурної перебудови економіки України, сприяють збільшенню частки високотехнологічних підприємств у економіці, що дасть змогу створити умови для високотехнологічного профілю української економіки, стимулюють ділову й інвестиційну активність, оновлення основних засобів, скоротити витрати коштів і часу на ведення податкового обліку, нададуть можливість підвищити міжнародний рейтинг податкової системи України.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що прийняття Податкового кодексу приведе до створення сприятливих фіскальних умов для залучення прямих іноземних інвестицій, активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, що, у свою чергу, забезпечить стійкий розвиток економіки.

Література:

1. Соколовська А. М. Деякі методологічні проблеми розрахунку показників податкового навантаження / А. М. Соколовська // Бюлетень фінансово-податкового законодавства і практики його застосування. — 2009. — № 2 (2). — С. 18—32.
2. Європейський комітет статистики (<http://epp.eurostat.ec.eu.int/>).
3. <http://russian.doingbusiness.org/MethodologySurveys/PayingTaxes.aspx>.
4. Буковинський С. А. Бюджет розвитку та пріоритети бюджетних інвестицій / С. А. Буковинський, В. А. Комаров // Фінанси України. — 2004. — № 9. — С. 24.
5. Мельник В. М. Вплив бюджетно-податкового регулювання на розвиток промислового виробництва в Україні / В. М. Мельник, Г. С. Мельничук // Фінанси України. - 2008. - № 12. - С. 44-52.
6. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: у 3-х т. Т. 1: Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації / за ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. – К.: Фенікс, 2008. – 468 с.
7. Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду / за заг. ред. А. М. Соколовської. — К. : НДФІ, 2006. — С. 37.
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/control/luk/publish>.
9. Малютін О. К. Концепція поліпшення інвестиційного клімату в Україні / О. К. Малютін // Фінанси України. — 2008. — № 11. — С. 66.
10. Див. текст законопроекту до другого читання від 15.11.2010 (http://gska2.ra-da.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=38590).